

“DEATH, THOU SHALT DIE”¹ — ВАСКРСЕЊЕ У ПОБОЖНОЈ ПОЕЗИЈИ И ОДАБРАНИМ ПРОПОВЕДИМА Џона Дона

Ана Драгана Лупуловић*
Православни
богословски факултет
Универзитета у Београду

Апстракт: У раду се анализира схватање Васкрсења и начина на који се оно приказује у побожној поезији и одабраним проповедима енглеског песника и проповедника Џона Дона. Разматра се Хришћова победа над смрћу, ојрошћење грехова и ошће васкрсење на дан Страшног Суда, као пут повратка у заједницу са Богом кроз сједињење у Христу, у вечном животи.

Кључне речи: Васкрсење, Христос, смрт, Бог, васкрсење шела.

Нема истинског хришћанина који не би уздрхтао и пао ницице пред несхватљивом жртвом Христовог страдања и смрти на Крсту, као што нема истинског хришћанина чији се ум, срце и читаво биће не би испунили неописивом, победоносном радошћу при помисли на Његово Васкрсење. То је радост не од овог света, радост која превазилази све остале радости. По речима Преподобног Аве Јустина Поповића: „Васкрсењем Господа Христа из мртвих завршен је и довршен Богочовечански подвиг искупљења и спасења рода људског. Јер је њиме Спаситељ коначно победио смрт, ту најстрашнију и најпроклету последицу греха, а са њом и за њом и само царство смрти ад, и његовог цара ђавола.“² Енглески песник и проповедник Џон Дон

* anushka3@gmail.com.

¹ „Смрти, умрећеш ти“ — наш превод стихова и цитата са енглеског језика. „Смрти, умрећеш ти“ — завршне речи последњег стиха Доновог Х Побожног сонета.

² Јустин Поповић, *Домаћика Православне Цркве*, том 2 (Београд: Задужбина „Свети Јован Златоусти“ Аве Јустина Ћелијског; Ваљево: Манастир Ћелије, 2004), 606.

(John Donne 1572–1631) имао је ову радост и на свој специфичан, *метафизички*³ начин, ватрено је изражавао у многим својим песмама и проповедима. У овом раду покушаћемо да покажемо како је Дон писао и говорио о Васкрсењу Христовом, и да укажемо на неке од најзначајнијих карактеристика његовог теолошког схватања Васкрсења, уједно се ослањајући на православно догматско учење Светог Јустина (Поповића), и Епископа Калиста Вера, које ће нам служити као основно полазиште у анализи Донове поезије и прозе.

„Христос васкрсе, радости моја“, овим радосним поздравом Свети Серафим Саровски је поздрављао сваког човека који би му дошао, без обзира на то које је доба године било у питању. „Као истинити човек, Христос Бог наш, је умро истинском смрћу на Крсту. Али будући да он није само истинити човек него и истинити Бог, будући да је сушти Живот и извор живота, ова смрт није могла да буде последњи закључак“,⁴ каже Донов сународник, Епископ Калист Вер. Васкрсењем Христовим, Његовом победом над смрћу, све је ново, све је преображено, као што каже Апостол: „ако је ко у Христу, нова је твар; старо прође, гле, све ново постаде“ (2. Кор. 5, 17), зато се Васкрсење не може ограничити на одређене дане, нити оно икада може да не буде. Богочовек Христос је једном за сва времена Својим Васкрсењем однео победу над смрћу. Због тога, у времену после Васкрсења Христовог нема већег догађаја, нема радосније вести и поздрава од – Христос Васкрсе! Ваистину Васкрсе! У светлу Христовог Васкрсења све овоземаљско пада у сенку и губи свој варљиви сјај, па чак и корисне људске вештине, све је немо и бледо пред Вечношћу и неспособно да је, као што доликује, изрази.

³ Назив *метафизичка поезија* односи се на поезију једног броја песника, међу којима је најпознатији био Џон Дон, који су стварали у раздобљу од 1600–1660. Метафизичка поезија нема готово никакве везе са термином «метафизички» који се користи у филозофији. Значење овог термина у поезији односи се на сложени, учени садржај ове поезије и навику ових песника да поређења и песничке слике траже у што ширем кругу знања и размишљања о свету. Основне карактеристике метафизичке поезије су: употреба *концепта* (*conceit*) – проширених метафора чији су елементи поређења и описивања узети из што је могуће разнороднијих области људског мишљења или делања – из филозофије, науке, механике, алхемије, или из свакодневног живота. Кончетом се остварује ефекат шока, изненађења, свести о новом. Тако се постиже *wit – гух, гуховитост*, што је друга особина ове поезије. Основна црта «метафизичког духа» је спој супротности који изазивају упечатљив утисак у читаоцу. Песник доводи у везу несагласне мисли, слике и емоције, приморавајући их да чине нову, складу целину која делује као откриће. Види још о овоме код: Иванка Ковачевић, Веселин Костић, Драгиња Перваз и Марта Фрајнд, *Енглеска књижевност (650–1700)* (Сарајево: И. П. «Свијетлост» Д. Д., Завод за уџбенике, 1991), 273–278.

⁴ Епископ Калистос Вер, *Православни ђуш*, прев. Богдан Лубардић (Света Гора Атонска: Манастир Хиландар, 2009), 38.

„Како је само јалова Аритметика! (па ипак Аритметика ће вам рећи колико је појединачних зрна песка потребно да се испуни овај празни Лук до свода Небеског). Како је само празна Реторика! (па ипак Реторика ће учинити да и оно што је одсутно и што је далеко буде присутно и блиско вашем разуму). Како је само слаба Поезија! (па ипак Поезија подражава Стварању, јер чини да постоје ствари којих нема). Како су нејаке, како само немоћне све вештине, ако би требало да изразе ову Вечност!“⁵, узвикује Дон у својој проповеди на Васкрс 1622.⁶

Васкрсење Спаситељево испуњава једна велика тајна, тајна која испуњава све што је везано за Христа. О томе јасно говори Свети Јустин (Поповић): „Све је потопљено у неку божанску тајанственост којој нема мере и која се не може ни изблиза обухватити ничим што је људско: ни осећањем, ни сазнањем, ни речју, ни природом. Ма колико и ма како ухваћена у мисао људску, или у осећање или у реч, тајна Богочовека је увек бескрајна за њих. Та бескрајна тајна сачињава и срж Спаситељевог Васкрсења.“⁷ За Џона Дона Васкрсење представља највећу победу, тријумф Сина Човечијег над смрћу и њеном владавином над човеком. Због тога се Дон увек и изнова враћа теми Васкрсења. Иако за нас потпуно стварно, Дон каже да је Васкрсење „још увек тајна, коју наш разум не може досегнути.“⁸ У својој књизи И. Хусеин наводи део проповеди у којој Дон објашњава: „И тако, пошто превазилази наш разум, колико год да је за нас доказ и образац нашег васкрсења, ипак надилази нешто чему ми можемо подражавати... Ми ћемо бити васкрснути силом која ће деловати на нас, а Он је васкрсао силом Њему инхерентном, која обитава у Њему Самом.“⁹

Васкрсење је историјско-есхатолошки догађај. Оно има свој тачан историјски тренутак који се спаја са вечношћу, са животом будућег века. Дан Васкрсења је највећи дан у читавој историји човечанства, то је „дан који створи Господ!“ (Пс. 118, 24) Дан победе над највећим непријатељем живота, над сваком тугом, сваким страхом, над смрћу и кнезом смрти. И зато – „Радујмо се и веселимо се у њ! (Пс. 118, 24). „Васкрсе Христос, и ад се стропошта! Васкрсе Христос, и падоше демони. Васкрсе Христос, и радују се анђели. Васкрсе Христос, и живот живије. Васкрсе Христос, и ниједног мртвог у гробу“, узвикује победо-

⁵ Наш превод цитата и стихова.

⁶ John Donne, "LXXX, Sermons 1640," in *The Complete Poetry and Selected Prose of John Donne*, ed. Charles M. Coffin, (New York: The Modern Library, 2001), 490.

⁷ Поповић, *Домаћика Православне Цркве*, том 2, 598.

⁸ Itrat Husain, *The Dogmatic and Mystical Theology of John Donne* (London: Society for Promoting Christian Knowledge, 1938), 69.

⁹ Husain, *The Dogmatic and Mystical Theology of John Donne*, 69.

носно Св. Јован Златоуст.¹⁰ Угледајући се на Светог Јована, кога је изузетно поштовао,¹¹ и подражавајући Апостолу Павлу који кличе: „Где ти је, смрти жалац? Где ти је пакле победа?“ (1. Кор. 15, 55) Дон је написао свој чувени 10. сонет (у оквиру *Побожних сонета* (*Holy Sonnets*)).¹²

“Death, be not proud, though some have called thee
Mighty and dreadful, for thou art not soe;
For those, whom thou think’st thou dost overthrow,
Die not, poore death, nor yet canst thou kill mee.
From rest and sleepe, which but thy picture[s] bee,
Much pleasure, then from thee much more must flow,
And soonest our best men with thee doe goe,
Rest of their bones, and soules deliverie.
Thou’rt slave to Fate, chance, kings, and desperate men,
And dost with poyson, warre, and sicknesse dwell,
And poppie, or charmes can make us sleepe as well,
And better than thy stroake; why swell’st thou then?
One short sleepe past, wee wake eternally,
And death shall be no more; death, thou shalt die.” (Sonnet No 10)

(„Смрти, не узноси се, иако те неки зову
Моћном и страшном, јер ниси таква;
Јер они, које мислиш да си поразила,
Не умиру, јадна Смрти, нити ме пак ти можеш убити.
Починак и сан, који твоје слике су тек,
Много пријатности пруже, од тебе онда још много више мора доћи,
И чим наши најбољи људи са тобом оду,
Починак је костима њиховим, а душама спасење.
Ти слуга си Судби, усуду, краљевима, и очајницима,
Са отровом, ратом и болешћу ти боравиш,
А макови, ил’ напици, нас једнако успавати могу,
И још боље нег’ ударац твој; зашто надимаш се онда ти?
Сан кратак чим мине, за вечност будимо се,
И Смрти више бити неће; Смрти умрећеш ти.“)

¹⁰ Свети Јован Златоуст, „Ускршња реч“, у *Беседе Светиш Оцаца*, гл. уредник Протосинђел Симеон, прев. Архимандрит др Јустин Поповић (Београд: Атос, 2004), 26.

¹¹ John Carey, *John Donne* (London: Faber and Faber, 2008), 136.

¹² И Д. Пухало и М. Фрајнд преводе назив сонета (*Holy Sonnets*) као – Побожни сонети; Душан Пухало, *Историја енглеске књижевности, од почетка до 1700. године* (Београд: Научна књига, 1976), 157–158 и Ковачевић, Костић, Перваз, Фрајнд, *Енглеска књижевност (650–1700)*, 280–281.

Васкрсењем Христовим руше се врата ада и ад више не може да у себи држи људске душе. Христос Својим страдањем поништава обвезницу греха, пре свега првородног, силаском у ад уништава његову моћ и Васкрсењем побеђује смрт и ђавола, отварајући таком палом човеку врата Раја – заједнице са Богом, у коју праотац Адам и његови потомци сада могу ући искупљени Његовом жртвом и спасени Његовом победом. Како каже Свети Ава Јустин: „У ствари, и оваплоћење Господа Христа, и његова смрт, и његово васкрсење, били су потребни ради спасења рода људског кроз победу над смрћу као над последицом греха. Богочовек Христос васкрсава, да би васкрсењем своје човечанске природе пропутио пут у васкрсење целокупној природи људској. (...) Господ је дошао и узео на себе обличје слуге не да би васкрсао само своје тело, него да би свима људима изразио васкрсење.“¹³

Дон у својим проповедима¹⁴ говори о две смрти. Прва је телесна смрт, која има три три фазе: раздвајање тела и душе, или како Дон каже – *divorce of body and soul*,¹⁵ распадање и труљење тела и најзад расипање те распадануте материје.¹⁶ Друга смрт је смрт душе. Овде морамо да нагласимо да је Дон недвосмислен када говори о томе да је душа бесмртна, она никад не умире. Смрт душе представља њен пад у грех. Најпре у првородни грех, од ког се душа обнавља кроз свету тајну крштења, а затим у свакодневне грехе, од којих душа постаје унакажена и умртвљена. Човек тако умире кроз грех, али кроз покајање свакодневно изнова васкрсава.¹⁷ У шестом сонету под називом *Васкрсење (Resurrection)*, сонетног венца *Круна (La Corona)* Дон каже како ће његова умртвљена душа оживети када буде орошена само једном капи Христове животворне Крви проливане на Крсту:

“Moyst with one drop of thy blood, my dry soule
Shall (though she now be in extreme degree
Too stony hard, and yet too fleshly) bee
Freed by that drop, from being starv'd, hard or foul.”

¹³ Поповић, *Дојмаишка Православне Цркве*, том 2, 609.

¹⁴ John Donne, “Sermon preached at the Funeral of Sir William Cokayne, Knight, Alderman of London, Dec. 12th,” in *The Complete Poetry and Selected Prose of John Donne*, ed. Charles M. Coffin (New York: The Modern Library, 2001), 523–532.

¹⁵ На свој „метафизички“ начин Дон говори о „браку“ тела и душе и њиховом „разводу“ приликом смрти.

¹⁶ Terry G. Sherwood, *Fulfilling the Circle: A Study of John Donne's Thought* (Toronto: University of Toronto Press, 1984), 94–96.

¹⁷ Sherwood, *Fulfilling the Circle: A Study of John Donne's Thought*, 96.

(„Ороси само једном капи Твоје крви, моју усахлу душу / коју ће (иако је сада у највећој мери / Више него камен тврда, па ипак превише телесна) / та кап избавити да не буде изгладнела, окамењена или укаљана (грехом)“).

У наставку сонета Дон говори о томе како ће Христова смрт победити смрт и песник се не боји ни прве ни друге смрти, уколико је његово име уписано, са малим Христовим стадом, у Књигу Живих:

“And life, by this death abled, shall controule,
Death, whom thy death slue; nor shall to mee
Feare of first or last death, bring miserie,
Flesh in that long sleep is not putrified,
But made that there, of which, and for which ‘twas,
Nor can by other meanes be glorified.
May then sinnes sleep, and deaths soone from me passe,
That wak’t from both, I againe risen may
Salute the last, and everlasting day.

(„А живот ће, уз помоћ ове смрти надвладати, / Смрт коју си Ти умртно; / Нити ће ме страх од прве нит’ последње смрти мучити, / Ако је у твојој малој књизи моје име записано, / Тело, у том дугом сну, неће иструлити, / Већ ће постати оно од чега и ради чега је створено, / Нити се на други начин може прославити. / Нека онда греси усну, а смрти брзо од мене оду, / Да из обе пробуђен и поново подигнут могу / Поздравити последњи и незалазни дан.“)

Песма „Химна Боју мом Боју, у болести мојој“ (*Hymne to God My God, in My Sicknesse*), написана за време песникове болести, Донова је медитација на тему смрти, васкрсења и спасења. За нашу тему најинтересантније су 3. и 5. строфа. У 3. строфи песник каже:

“I joy, that in these straits, I see my West;
For, though their currants yield returne to none,
What shall my West hurt me? As West and East
In all flat Maps (and I am one) are one,
So death doth touch the Resurrection.”

(„Радујем се што, кроз овај уски пролаз, видим запад свој; / Јер, иако његове струје никоме не дозвољавају повратак, / Како ће ме запад мој повредити? Пошто су запад и исток / на свим

мапама (а и ја сам једна од њих) једно, / Тако смрт додирује
Васкрсење.“)

Песник описује своју болест као путовање морем које води на запад – у смрт. Реч *straits* је вишезначна. У географском смислу значи – мореуз, друго њено значење је – невоља, шкрипац, а посебно је занимљиво што ова реч алудира на одломак из Јеванђеља где означава „уска *врати*а и тијесан пут што воде у живот“ (Мт. 7, 13–14).¹⁸ Сва три значења су присутна код Дона – *мореуз* као метафора пловидбе, *невоља* коју представља болест која ће га провести кроз *уска врати*а која воде у живот, што је треће и кључно значење ове речи. Пошто се идући на запад мора на крају стићи на исток, тако ће и песник кроз смрт доћи до васкрсења и због тога осећа радост. Исток такође симболизује Христа – *Истиок с висине* и Његово Васкрсење.¹⁹

“We thinke that Paradise and Calvarie,
Christs Crosse, and Adams tree, stood in one place;
Looke Lord, and find both Adams met in me;
As the first Adams sweat surrounds my face,
May the last Adams blood my soule embrace.”

(„Мислимо да су Едем и Голгота, / Крст Христов и дрво Адамово, на истом месту стајали; / Погледај Господе како се оба Адама сусрећу у мени; / Док првог Адама зној облива ми лице, / Нека би последњег Адама крв обгрлила ми душу.“)

У 5. строфи песник указује на то да према праоцу Адаму, кроз кога у свет уђе грех и смрт, стоји Богочовек Христос (други Адам) који побеђује грех и смрт Својом смрћу и Васкрсењем, како каже Апостол Павле: „Јер као што у Адаму сви умиру, тако ће и у Христу сви оживети“ (1 Кор. 15, 22). Песник истиче како се у њему сусрећу оба Адама – од првог Адама, који је осуђен да са знојем лица свог једе хлеб – првородни грех присутан у свим људима, а од другог Адама – Христа – животворна Крв која спира првородни и све остале грехе. Едему (Рајском врту) Дон супротставља Голготу, а Дрвету познања добра и зла – Часни Крст на којем је Христос распет.

¹⁸ На енглеском: “Because strait is the gate, and narrow is the way, which leadeth unto life, and few there be that find it” (Matthew 7, 14)

¹⁹ На енглеском реч исток – east је повезана и са речју Easter – Васкрс.

„Смрт никада није била намењена затварању круга човекове егзистенције. Вера у Христа и Васкрсење враћа човека на њему припадајућу небеску сферу и затвара пун круг хришћанског искуства“, каже Дон,²⁰ тврдећи да убеђење и вера у наше васкрсење потиче управо од Самог Христа „који је већ овенчан Васкрсењем“.

Дон је читаву једну песму посветио теми Васкрсења. Ради се о песми *Васкрсење, Несавршено* (*Resurrection, Imperfect*). У својој проповеди на Васкрс 1623 Дон говори окупљеној пастви да је Васкрсење Христово основни темељ – први и завршни камен на којима почива сва Хришћанска вера – Христово Васкрсење и победа над смрћу и обећање Другог Доласка и свеопштег васкрсења. Христос је Алфа и Омега – Почетак и Крај. Прво обећање је дато у Едемском врту Адаму и Еви – да ће семе женино, које Дон тумачи као Христа, смрскати главу змије и тако уништити грех и смрт као последицу греха. Други камен темељац је обећање Другог Доласка Христовог. И једно и друго обећање почивају на Васкрсењу Христовом и испуњавају се кроз њега. Због тога се, по Дону, читаво Јеванђеље, сва проповед, своди на једно – на веру у Васкрсење и на сведочење Васкрсења.²¹ Када говоримо о Доновој песми *Васкрсење, Несавршено*, званично се сматра да реч – несавршено, у наслову песме значи да Дон није завршио песму. Ову тезу посебно потврђује натпис на латинском језику, дат испод текста песме, који гласи: *Desunt Caetera* – *остатак негостаје*. Међутим касније се појавило тумачење да се ни назив песме, ни латински натпис не односе на недовршеност песме, већ на недовршеност васкрсења, у смислу да још није дошао дан Коначног суда и општег васкрсења.

Песму можемо поделити у 3 дела.

“SLEEP, sleep, old sun, thou canst not have repass'd,
As yet, the wound thou took'st on Friday last;
Sleep then, and rest; the world may bear thy stay;
A better sun rose before thee to-day;
Who—not content to enlighten all that dwell
On the earth's face, as thou—enlighten'd hell,
And made the dark fires languish in that vale,
As at thy presence here our fires grow pale;”

²⁰ Michael L. Hall, “Circles and Circumvention in Donne's Sermons,” *The Journal of English and Germanic Philology* 82, No. 2 (1983): 201–214.

²¹ William R. Mueller, *John Donne: Preacher* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1962), 194–195.

(„Спавај, спавај, старо сунце, не може бити да си се опоравило,
/ још увек, од ране коју си примило задњег Петка; / Спавај он-
да, и почивај; свет може твоје одсуство поднети; / Једно боље
Сунце устаде данас пре тебе; Онај који, не задовољивши се да
осветли све који бораве/ на лицу земље, као ти – осветли ад, /
и помрачи огањ који у тој удолини трне, / као што твоје прису-
ство овде чини да наше ватре убледе;“)

У првом делу песме, песник се обраћа сунцу које се помрачило на Велики Петак, и које се још није опоравило од тога. Песник му се обраћа као – *старом сунцу*, то је сунце које је створено при стварању света и које је део физичке природе. Сва твар се потресла када је Христос умро на Крсту. „И бијаше око шестог часа, и тама би по свој земљи до часа деветога. И помрча сунце, и завјеса храмовна раздрије се напола“ (Лк. 23, 44–45). Старом, створеном сунцу песник претпоставља *ново – боље Сунце* – које је тог јутра устало, пре изласка старог сунца, такође алудирајући на Јеванђеље: „А у први дан седмице дође Марија Магдалина на гроб рано, док још бјеше мрак, и видје да је камен дигнут са гроба“ (Јн. 20, 1). Ново, боље Сунце је наравно Христос – Светлост свету и Сунце Правде.²² Не само што се Васкрсење десило пре сванућа, него Сунце Правде неупоредиво надмашује и превазилази обично сунце, које нам више и није потребно, јер је Васкрсењем Христовим – почео нови безвечерњи дан, у коме је светлост Сам Христос. Такође, старо и ново сунце могу се тумачити и као стари, први Адам, и нови, други Адам – Христос. Док старо сунце осветљава само лице земље, Христос је својим силаском у ад осветлио и преисподњу раскинувши окове смрти.

“Whose body, having walk'd on earth, and now
Hasting to heaven, would—that He might allow
Himself unto all stations, and fill all—
For these three days become a mineral.
He was all gold when He lay down, but rose
All tincture, and doth not alone dispose
Leaden and iron wills to good, but is
Of power to make e'en sinful flesh like his.”

²² Такође овде постоји и игра речи Sun (Сунце) и Son (Син) које се исто изговарају. Дон често користи ову игру речи.

(„Чије је Тело, које је ходило по земљи, а сад / хита ка Небу, хтелo да дозволи себи /да прође сва стања, и испуни све — /јер ових дана постаде минерал. / Он је био сав од злата када је легао, али је устао / сав као тинктура, која не само да може / олово и гвожђе да претвори у злато, већ има / моћ да учини да чак и грешна тела постану као Његово.“)

Други део песме је у доновском маниру дат у облику кончета²³ и то из области алхемије која је у то време била популарна. Наиме алхемичари су веровали да сунце има моћ да претвори у злато минерале закопане у земљу. Зато песник каже да је Христос био сав од злата кад је легао у гроб. Али је ту доживео трансформацију. У средњем веку и у доба ренесансе се у алхемији на западу развила идеја да би се помоћу специјалне супстанце коју су називали квинтесенција или тинктура, обични, прости метали могли претворити у злато. Тинктура се такође односила и на такозвани „еликсир живота“ који би лечио све болести и давао бесмртност и вечну младост ономе ко га употреби.²⁴ Ову метафору Дон користи када каже да је Христос постао као тинктура – Његово Васкрсење даје свим људима и живот вечни. Такође говорећи да је Христово Тело ходило по земљи и хтелo да дозволи себи да прође сва стања, (укључујући и смрт), Дон жели да нагласи да је Христос био истинити човек и да је као човек заиста умро. Дон је сматрао да су се Христово човечанско тело и човечанска душа раздвојили у тренутку Његове смрти. Христос је телом био у гробу, а душом је сишао у ад, али да се ни у једном тренутку Његова Божанска и човечанска природа нису раздвојиле „Божанска природа није се одвојила од човечанске, ни у смрти, већ је била са Душом у аду и са Телом у гробу“, истиче Дон.²⁵

“Had one of those, whose credulous piety
Thought that a soul one might discern and see
Go from a body, at this sepulchre been,
And, issuing from the sheet, this body seen,
He would have justly thought this body a soul,
If not of any man, yet of the whole.”

²³ *Кончејто (conceit)* — главна одлика метафизичке поезије — уп. фусноту 3. Види још о овоме код: Ковачевић, Костић, Перваз, Фрајнд, *Енглеска књижевност (650–1700)*, 273–278.

²⁴ Robert H. Ray, *A John Donne Companion* (Lexington, 2010), 28–29.

²⁵ Husain, *The Dogmatic and Mystical Theology of John Donne*, 70–71.

(„Да је неко од оних, који вером и побожношћу / помисли да се душа може приметити и видети / како из тела исходи, био на гробу овом, / и видео, како из плаштанице ово Тело излази / он би с правом помислио да је то Тело — Душа / и то не једног човека, већ целине.“)

Из Светог Писма знамо да нико од људи није био непосредан сведок тренутка Христовог Васкрсења. Дон замишља шта би се десило ако би неко пун вере и побожности ипак био ту као сведок, и сматра да би чак и та најпобожнија душа тешко препознала Христа колико би Његово Тело било преображено Васкрсењем, па би помислила од тела да је душа — овде се алудира на речи Апостола Павла — „Постоје телеса небеска и телеса земаљска, али је друга слава небеских, а друга земаљских“ (1. Кор. 15, 40). И — „Тако и васкрсење мртвих: сије се у распадљивости, устаје у нераспадљивости“ (1. Кор. 15, 42), „сије се тијело душевно, устаје тијело духовно“ (1. Кор. 15, 44). За последњи стих такође налазимо објашњење у Светом Писму. Христос се у својој Првосвештеничкој молитви молио Оцу за своје ученике „да буду једно као што смо ми једно“ (Јн. 17, 22). А Апостол Павле каже: „Јер као што је тијело једно и има удове многе, а сви удови једнога тијела, иако су многи, једно су тијело, тако и Христос (1. Кор. 12, 12); А ви сте тијело Христово и удови понаособ“ (1. Кор. 12, 27). Зато се сведоку Васкрсења не би чинило да види једног човека, већ све, сједињене у Христу.

„Чекам васкрсење мртвих и живот Будућег Века“. Ово ишчекивање које прожима живот сваког хришћанина, и за којим болно чезне свака хришћанска душа почива искључиво на Христовом Васкрсењу. Васкрсење мртвих подразумева и телесно васкрсење. „Као Хришћани, ми не верујемо само у бесмртност душе, већ и у васкрсење тела. Сходно Божијој одлуци приликом првог нашег саздавања, људска душа и људско тело су међузависни: они не могу правоваљано да постоје једно без другог. У часу телесне смрти, њих двоје се раздвајају, због последице пада. Међутим, ово раздвајање није коначно и трајно. Приликом Христовог Другог доласка ми ћемо бити васкрснути из мртвих и душом и телом“, каже Епископ Калист Вер.²⁶ За Дона бесмртност душе не може да буде потпуна без бесмртности тела. „Тело и душа су природно сједињени; када се они раздвоје смрћу, то је у супротности са природом“,²⁷ сматра Дон. Душа не чини

²⁶ Вер, *Православни љуџи*, 147.

²⁷ Husain, *The Dogmatic and Mystical Theology of John Donne*, 71.

ништа без помоћи тела: „И зато... тело је опрано крштењем, али то је зато да би душа могла бити чиста... Тело се осењује крстом, да би се душа наоружала пред искушењима; И опет.. моје тело је примило Тело Христово, да би се моја душа причестила Његовом победом. (...) Ови двоје – Тело и Душа не могу бити раздвојени заувек јер се слажу у свему што једно од њих чини“,²⁸ објашњава Дон. За њега је хришћанско схватање Васкрсења повезано са телесним васкрсењем, јер је човек створен и телом и душом по лику Божијем. Ово своје схватање Дон изражава у проповедима, али и у поезији. У *Побожним сонетима* (*Holy Sonnets*), у сонету бр. 7 говори о васкрсењу и сједињењу душе и тела:

“At the round earth’s imagin’d corners blow
Your trumpets, Angels, and arise, arise
From death, you numberlesse infinities
Of soules, and to your scattered bodies goe;
All whom the flood did, and fire shall o’erthrow,
All whom warre, dearth, age, agues, tyrannies,
Despaire, law, chance hath slain, and you, whose eyes
Shall behold God, and never taste death’s woe.”

(„Са замишљених углова округле земље дуните
У своје трубе анђели, и устајте, устајте
Из смрти, ви безбројно бескрајно мноштво
Душа, и ка вашим расутим телима крените;
Сви које је бујица усмртила, или које ће ватра потући,
Сви које су рат, смрт, године, грозница, тиранија
Очајање, закон, усуд покосили, и ви чије ће очи
Видети Бога и који никада нећете окусити јад смрти.“)

Дон сматра да ће тело по васкрсењу задржати свој облик и особине: „У истом телу и истој души ће поново бити цео, и идентично, бројчано и као личност тај исти човек. Исти интегритет тела и душе, и исти интегритет органа у мом телу, као и способности душе.“²⁹

„Неће бити старости ни старења за тела; нити ће за душе оних који су отишли пре нас моћи да се каже да су и минут пре нас дошле, јер ћемо бити тамо где се минути не узимају у обзир“, проповеда Дон.³⁰

²⁸ Husain, *The Dogmatic and Mystical Theology of John Donne*, 72.

²⁹ Husain, *The Dogmatic and Mystical Theology of John Donne*, 73.

³⁰ Husain, *The Dogmatic and Mystical Theology of John Donne*, 73.

„А човек је заувек бесмртан и у једном и у другом; бесмртан душом кроз сачување,³¹ и бесмртан телом кроз обновљење у васкрсењу. (...) Иако је душа за Трпезом Јагњетовом у Слави, а тело за трпезом змијином, у земљи. Иако је душа у тој постели која је увек зелена, у вечном пролећу, у наручју Аврамовом, а тело у зеленој постели чији је покривач тек метар и по травњака (...) па ипак они нису развенчани; они ће се поново вратити једно другом у неразделивом поновном сједињењу у васкрсењу.“³²

У многим проповедима Дон опет и изнова износи ово своје схватање. У васкрсењу човек постиже своју пуноћу, ради које је саздан. Не ради се само о пуноћи која се постиже кроз поновно сједињење душе и тела већ много више — Дон у својим проповедима стално инсистира на заједници свих људи са Богом, и, кроз Бога — једних са другима. То смо видели и у последњем стиху песме *Васкрсење, Невасавршено*, када у Христовом Васкрсењу песник види васкрсење свих. Сама Тројица која су једно доказује колика је Божија љубав према заједници. Чињеница да је човек створен из љубави и за заједницу са Богом, да је жена створена да би човек имао друга према себи, такође говори о томе. Дон увек говори о Браку — о браку тела и душе, мужа и жене, о браку Христа и Цркве. За Дона васкрсење почиње у присаједињењу Христу, на крштењу, када хришћани постају удови Његовог Тела — Цркве. Нико није створен да буде сам.³³ „Каква је смрт овај живот! Какво васкрсење ова смрт! Јер иако је овај свет море, ипак (што је посебно необично) наша Лука је већа од тог мора; Небо неизмерно веће од овог света. (...) сасвим сигурно број оних са којима ћемо имати заједницу на Небу је већи од броја оних који су у једном тренутку живели на земљи. А од свих који су живели у наше време, колико мали број смо познавали? А од тих које смо познавали, колико је било оних до којих нам је било стало? На Небу ћемо имати Заједницу у Радости и Слави са свима, заувек, у коју никад неће ући ни један човек који нас не воли, нити ће нас икад напустити они који нас воле“,³⁴ казује Дон својој пастви у Катедрали Св. Павла, на Васкрс, 28. марта 1624.

„Ако Христос није устао онда је празна проповјед наша, па празна и вјера ваша. Иако се само у овоме животу надамо у Христа, јаднији смо од свих људи“ — каже Апостол Павле (1. Кор. 14–19). Чита-

³¹ Пс. 121, 7–8 — „Господ ће те сачувати од свакога зла. Сачуваће душу твоју Господ“.

³² Donne, "Sermon preached at the Funeral of Sir William Cokayne," 524.

³³ Mueller, *John Donne: Preacher*, 204–205.

³⁴ Donne, "LXXX, Sermons 1640," 501.

ва хришћанска вера, смисао живота сваког хришћанина почива на овом уверењу — да је Христос васкрсао из мртвих, да је ад разорен, да је обвезница греха поништена, да је свима дата шанса да поново буду цели, обновљени и једно у Христу и са Христом. Џон Дон је био дубоко испуњен вером у васкрсење коју је уткао у многе своје песме и безбројне проповеди. У песмама је ово уверење појачавао кончестима и метафорама које се могу срести и у његовим проповедима, јер, и као проповедник, Дон остаје песник који дубока значења досеже интуицијом пре него логиком разума, и тај смисао ватрено и у заносу преноси својим слушаоцима. Говорио је својој пастви да је Бог једино сигурно прибежиште, и једини победитељ смрти, да смрти треба да се плаши само човек који се није покајао. „Дан Смрти и Дан Васкрсења; ми умиремо у светлости, у Божијем присуству, и устајемо у светлости у присуству саме Његове Суштине. (...) *Morte morieris*, каже Бог, Умрећеш Смрти! И ја се мање плашим и ужасавам смрти, зато што те речи налазим у Његовим устима. Чак и клетва звучи мило из Његових уста; јер постоји благослов увијен у њу, и милостивост у сваком укуру, и Васкрсење у свакој смрти.“³⁵

* * *

Библиографија

Извори:

- Златоуст, Свети Јован. „Ускршња реч“. У *Беседе Светијих Отаца*, главни уредник Протосинђел Симеон. Превео Архимандрит др Јустин Поповић, 25–26. Београд: Атос, 2002.
- Светло Писмо Старијих и Новојих Завјешта — Библија*. Београд: Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, 2004.
- Donne John. “Divine Poems.” In *The Complete Poetry and Selected Prose of John Donne*, edited by Charles M. Coffin, 240–283. New York: The Modern Library, 2001.
- Donne John. “The Sermons and Death’s Duell.” In *The Complete Poetry and Selected Prose of John Donne*, edited by Charles M. Coffin, 462–589. New York: The Modern Library, 2001.

³⁵ Donne, “Sermon preached at the Funeral of Sir William Cokayne,” 527.

Литература:

- Вер, Епископ Калистос. *Православни џуџ*. Превео Богдан Лубардић. Света Гора Атонска: Манастир Хиландар, 2009.
- Ковачевић, Иванка, Веселин Костић, Драгиња Перваз, и Марта Фрајнд. *Енїлеска књижевност (650–1700)*. Сарајево: И. П. «Свијетлост» Д. Д., Завод за уџбенике, 1991.
- Поповић, Јустин. *Доїматїка Православне Цркве*. Том 2. Београд: Задужбина „Свети Јован Златоусти“ Аве Јустина Ћелијског; Ваљево: Манастир Ћелије, 2004.
- Carey, John. *John Donne, Life, Mind and Art*. London: Faber and Faber, 2008.
- Hall, Michael L. "Circles and Circumvention in Donne's Sermons." *The Journal of English and Germanic Philology* 82, no. 2 (1983): 201–214.
- Husain, Itrat. *The Dogmatic and Mystical Theology of John Donne*. London: The Society for Promoting Christian Knowledge, 1938.
- Mueller, William R. *John Donne: Preacher*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1962.
- Ray, Robert H. *A John Donne Companion*. Lexington, 2012.
- Sherwood, Terry G. *Fulfilling the Circle, a Study of John Donne's Thought*. Toronto: University of Toronto Press, 1984.

Примљено: 28. 2. 2022.
Исправљено: 9. 12. 2022.
Одобрено: 12. 12. 2022.

“DEATH, THOU SHALT DIE” — THE RESURRECTION IN THE DIVINE POETRY AND SELECTED SERMONS OF JOHN DONNE

Ana Dragana Lupulović

Faculty of Orthodox Theology, University of Belgrade

Summary: *The paper deals with the conception of the Resurrection and the way it is represented in the Divine poetry and selected sermons of English poet and preacher John Donne. The Christ's victory over death, the remission of sins and the general resurrection on the day of the Last Judgement are analysed as a way of reunion with God, through the communion with Christ in the eternal life. The Resurrection is the base and foundation of Christian faith. With his Resurrection Christ becomes victorious over death, sin and devil. The Resurrection of Christ destroys hell, and makes our own resurrection possible. In death the body and soul are separated, in the resurrection they will be reunited again after the resurrection of our bodies. The resurrection is not perfect, assumes Donne, unless the body is also resurrected. Through the remission of sins and resurrection we can again enter into the communion with God and other people in Christ. We have analysed Sonnets and Divine poems in which this theme appears, using some parts of Donne's sermons to show how he expressed his understanding of the Resurrection.*

Key words: *Resurrection, Christ, death, God, the resurrection of the body.*